

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΑΡΧΕΙΟ ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ ΓΙΑ ΚΑΘΑΡΑ
ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟΥΣ ΛΟΓΟΥΣ. ΑΠΑΓΟΡΕΥΕΤΑΙ ΟΠΟΙΑΔΗΠΟΤΕ ΧΡΗΣΗ
ΤΟΥ Ή ΑΝΑΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ ΜΕ ΧΡΗΜΑΤΙΚΟ ΑΝΤΙΤΙΜΟ

<https://istories4050.wordpress.com/>

40
istories
50

Δημοσθένης Λιγδόπουλος

(1898 - 1920)

Του ΟΡΦ. ΠΕΤΡΑΝΟΥ

Πριν από μερικές μέρες έκλεισαν 54 χρόνια από τον τραγικό χαμό του Δημοσθένη Λιγδόπουλου — του πρώτου μάρτυρα και θύματος του αγώνα για τον κομμουνισμό στην Ελλάδα. Γεννημένος στην Αθήνα, το 1898, ο Λιγδόπουλος, δολοφονήθηκε στις 21 Οκτωβρίου 1920 από Τουρκολαζούς, στη Μαύρη Θάλασσα, καθώς επέστρεφε κρυφά, με δευζινάκατο, από το 2ο Συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Μαζί του, οι Τουρκολαζοί, που διέπραξαν το έγκλημα με υπόδειξη των Άγγλων, σκότωσαν και δυο άλλους συνεπιβάτες του — τον Ωρίωνα Αλεξάκη, Έλληνα κομμουνιστή από τον Καύκασο, που έρχόταν επίσης στην Ελλάδα, για να δομηθεί στην ανάπτυξη του κομμουνιστικού κινήματος, καθώς και την Βούλγαρο κομμουνιστή Ότκιν, που επέστρεφε κι αυτός από το Συνέδριο της Διεθνούς, με προορισμό τη Βουλγαρία.

Η απώλεια του Λιγδόπουλου αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα για το νεαρό Σοσιαλιστικό Έργατικό (κομμουνιστικό) Κόμμα της Ελλάδος, που μόλις τότε έκανε τα πρώτα του βήματα στον επαναστατικό δρόμο και είχε αρχίσει ν' απαλλάσσεται από τις ρεφορμιστικές και σωβινιστικές επιδράσεις της σοσιαλδημοκρατίας.

Φοιτητής ακόμα, στη Φυσικομαθηματική Σχολή του Πανεπιστημίου της Αθήνας, σε ηλικία 18 χρονών, ο Λιγδόπουλος ήταν ένας από τους ιδρυτές της Σοσιαλιστικής Νεολαίας στην Αθήνα (1916), ο σκοπός της οποίας απέβλεπε, όπως έριξε το καταστατικό της, στο «να υποδείξει τις αρχές του διεθνούς σοσιαλισμού... να αναλάβει τον σοσιαλιστικό αγώνα... και να διαδώσει σοσιαλιστικές και συνδικαλιστικές ιδέες μεταξύ των εργατών...».

Παρά το γεγονός ότι η οργάνωση αυτή του Λιγδόπουλου και των ολιγαριθμών συντρόφων του ήταν μικρή, εντούτοις, πολύ γρήγορα, άρχισε αυτή ν' αγκαλιάζει και να οργανώνει τις εργατικές μάζες στα συνδικάτα, απλώνοντας σ' αυτά την επιρροή της. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Γιάνης Κορδάτος, «τη μεγαλύτερη επιρροή μέσα στο Έργατικό Κέντρο της Αθήνας, την άσκούσε η Σοσιαλιστική Νεολαία της Αθήνας, που ένθουσιασμένη με τη ρωσική επανάσταση έδειχνε άριστες τάσεις». Γι' αυτό και τα πρώτα κυβερνητικά μέτρα, που απέβλεπαν στην κάπνιση του επαναστατικού κινήματος, στη γένεσή του, είχαν για στόχο τους τον Λιγδόπουλο και τους συντρόφους του.

Το καλοκαίρι του 1918, η Σοσιαλιστική Νεολαία της Αθήνας εκδίδει και κυ-

κλοφορεί την άθανατη μπροσούρα του Ρώσου επαναστάτη Π. Κροπότκιν «Πρός τους Νέους». Επρόκειτο για μιὰ φλογερή και συγκινητική έκκληση - έγερτήριο, που απευθυνόταν στη νέα γενιά — στους φοιτητές, τους νέους επιστήμονες και τους εργάτες— και τους καλούσε να πυκνώσουν τις γραμμές των κομμουνιστών, για να αγωνιστούν ενάντια στην άδικία, την κλεψιά και τη δολιοφθορά της άστικής κοινωνίας. Αργότερα, για πολλά χρόνια, η μπροσούρα αυτή του Κροπότκιν, που γαλούχησε χιλιάδες νέους στην Ελλάδα, θα ξβγαίνει σε αλληπάλληλες εκδόσεις. Για την ιστορία μόνο, σημειώνουμε, ότι το αρχικό κείμενό της είχε κάπως παραφραστη από τον μεταφραστή της (= Αντώνης Δούμας). Στην πραγματικότητα, ο άναρχικός, στην εποχή του, Κροπότκιν (που άναγνώρισε όμως, αργότερα, την ιστορική σημασία της Οκτωβριανής Επανάστασης και απευθύνεται στους εργάτες της Εύρώπης, με άνοικτη επιστολή του, καλώντας τους να άμποδίσουν την ιμπεριαλιστική επέμβαση ενάντια στη Σοβιετική Ρωσία), καλούσε τους νέους να περάσουν στις γραμμές των άναρχικών. Πάντως, κατά τα άλλα, το περιεχόμενό της παρέμεινε άνεπαφο.

Το βιβλιαράκι αυτό έπεσε σαν βόμβα, μόλις κυκλοφόρησε στην Αθήνα. Η κυβέρνηση άναστατώθηκε και οι στρατιωτικές άρχές έπιασαν τον Λιγδόπουλο και τα άλλα μέλη της ηγεσίας της Σοσιαλιστικής Νεολαίας (Γ. Δούμας, Σπ. Κομιώτης, Αργυρίου και Κασιώνης). Το στρατοδικείο, στο όποιο παραπέμφθηκαν, τους καταδίκασε σε τετράχρονη φυλάκιση τον καθένα και τους έκλεισε στις έγκληματικές φυλακές του Ιτζεδίν, για να μη μπορούν να έχουν καμιά έπαφή με την Αθήνα. Έπειτα όμως από διαδήματα των άγγλων εργατικών, η κυβέρνηση άποφάσισε να τους δώσει χάρη και να τους άποφυλακίσει.

Πρωτοποριακός και άποφασιστικός ήταν ο ρόλος που έπαιξε η Σοσιαλιστική Νεολαία της Αθήνας στη σύγκληση του Πρώτου Πανελληνίου Σοσιαλιστικού Συνεδρίου και στη σύσταση άπ' αυτό του Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος της Ελλάδας (Νοέμβρης 1918). Ο Αβραάμ Μπεναρόγιας, ένας άπό τους πρωτεργάτες για τη σύγκληση του Συνεδρίου αυτού, έγραφε το 1931, ότι ο Λιγδόπουλος και οι άλλοι ιδρυτές της Σοσιαλιστικής Νεολαίας της Αθήνας, που βρίσκονταν στην άκρα άριστερά του Συνεδρίου, «ήσαν επαναστατικώτεροι, πιο άδιάλλακτοι και άσφαλώς έπαιξαν τον πιο συγχρονισμένο ρόλο».

Πραγματικά, αν και νεαρός, 20 μόλις χρονών, ο Λιγδόπουλος, άπληρξε ένα άπό τα βασικά μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής που προετοίμαζε το Συνέδριο, στο όποιο και πρωτοστάτησε με άποτελεσματικότητα, για να άπουραστούν οι δεξιές και σωβινιστικές τάσεις, που ύποστήριζε η ρεφορμιστική παράταξη, πάνω στις προγραμματικές άρχές του Κόμματος. Στην έπιμονή και στη μαχητική ύποστήριξη του όφείλεται έξ άλλου το γεγονός, ότι το Κόμμα όνομάστηκε «Σοσιαλιστικό Εργατικό», κι όχι άπλώς «Σοσιαλιστικό», για να ύπογραμμιστη μ' αυτό ο προλεταριακός χαρακτήρας του, κι ακόμα «για να διευκρινιστη σαφώς η άποχώρησή του άπό την προϊστορία του σοσιαλισμού στην Ελλάδα». Άπό την άποψη αυτή, ο Λιγδόπουλος άκολούθησε το παράδειγμα του Κ. Μάρξ και του Φρ. Ένγκελς, που για τους ίδιους περίπου λόγους όνόμασαν το Μανιφέστο τους «Κομμουνιστικό κι όχι «Σοσιαλιστικό». (Βλ. πρόλογο του Φρ. Ένγκελς στην άγγλική έκδοση του «Κομμουνιστικού Μανιφέστου», τό 1888).

Πολλοί παλιοί σύντροφοι, που γνώρισαν άπό κοντά τον Λιγδόπουλο και δούλεψαν μαζί του στο Κόμμα (ο Τάκης Φίτσος, ο Αντώνης κι ο Γιώργος Δούμας, ο Γιάννης Κορδάτος, ο Παύλος Δόβας κι άλλοι), μου είχαν άφηγηθει πολλές ενδιαφέρουσες ιστορίες για τις έκπληκτικές ηγετικές και οργανωτικές ικανότητές του, τις μαρξιστικές θεωρητικές του γνώσεις και τις ξεκάθαρες αντιλήψεις του στη

δημιουργία επαναστατικού κόμματος, διαφορετικού τύπου από τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα της Β' Διεθνούς. Οι ήγαιτικές και οργανωτικές ικανότητές του, που φανερώθηκαν από την ίδρυση ακόμα της Σοσιαλιστικής Νεολαίας της Αθήνας, αναγνωρίστηκαν κι εκτιμήθηκαν εύθους άμέσως από το 1ο Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Συνέδριο. Δεν ήταν τυχαίο, ότι ο εικοσάχρονος Δημοσθένης Λιγδόπουλος εκλεχθηκε από το συνέδριο στην Κεντρική Επιτροπή του κόμματος και ανέλαβε, παράλληλα, τη διεύθυνση του «Εργατικού Αγώνα» — το πρώτο, πριν από το «Ριζοσπάστη», επίσημο κεντρικό όργανο του κόμματος.

Η Οκτωβριανή Επανάσταση στη Ρωσία, που γκρεμίζει την εξουσία των καπιταλιστών και των γαιοκτημόνων και δημιουργεί το σοβιετικό καθεστώς, αποκαλύπτει στον Λιγδόπουλο, ότι είναι δυνατό να μετατραπούν σε πράξη οι επαναστατικές ιδέες του. Γι' αυτό κι οι όμοβροντίες του ρωσικού Οκτώβρη δυναμώνουν ακόμα πιο πολύ τη θέληση και την αποφασιστικότητά του ν' αγωνισθῆ για το σοσιαλισμό στην Ελλάδα. «Ο Λιγδόπουλος, θαυμαστής και ύμνητής της Ρωσικής (Οκτωβριανής) Επανάστασης», όπως τον χαρακτηρίζει ο Κορδάτος, ήταν ο μαχητικότερος αντίπαλος των συμβιβαστικών με την αστική τάξη τάσεων. Με δική του πρόταση, «το συνέδριο χαιρετίζει τη Ρωσική Επανάσταση, σαν παγκόσμιο ιστορικό γεγονός» και εγκρίνει διαμαρτυρία «για την μελετημένη επέμβαση των Συμμάχων έναντίον της Ρωσικής Δημοκρατίας των Σοβιέτ». Από τότε, κι ως το τέλος της ζωής του, καθοδηγητής στους αγώνες του για τη δημιουργία επαναστατικού κόμματος στην Ελλάδα, είναι γι' αυτόν τα διδάγματα των μπολσεβίκων.

Τώρα, άρχισαν σιγά - σιγά να διαλύονται οι αὐταπάτες και ἡ σύγχυση, που επικρατούσαν ἔως τότε ανάμεσα στους Έλληνες σοσιαλιστές, οι ἔποτες εὐαγγελίζονταν τὴν ἐπίλυση πολλῶν κοινωνικῶν προβλημάτων με πασιφιστικὲς καὶ οὐμανιστικὲς δοξασίες. Στὸ συνέδριο, ἡ ρεφορμιστικὴ παράταξη τοῦ Γιαννιοῦ ζητοῦσε, ἔξαφνα, νὰ περιληφθῆ στὸ πρόγραμμα τοῦ κόμματος διάταξη, που νὰ παραδέχεται τὴν ἔνωση ὅλων τῶν λαῶν στὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν, τὴν ὁποία εἶχε ἐπινοήσει ὁ Ἀμερικανὸς πρόεδρος Οὐίλσον. Ὅπως ὑποστήριξε ὁ ἴδιος ὁ Γιαννιός, «ἡ ἀρχὴ γιὰ μιὰ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν εἶναι στὸ βάθος σοσιαλιστικὴ καὶ γι' αὐτὸ τὴν παραδέχονται ὅλα τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα».

Ὁ Λιγδόπουλος, ὅμως, ἀποκρούει με ἀγανάκτηση τὰ λεγόμενα τῶν Γιαννικῶν καὶ ὑπογραμμίζει, ὅτι «ἡ προπαγάνδα γιὰ τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν εἶναι καθαρὴ ἀστικὴ προπαγάνδα, που δὲν ἔχει καμιά σχέση με τὰ σοσιαλιστικὰ συνθήματα».

Παρόμοια διαμάχη ξεσπᾷ καὶ κατὰ τὴ συζήτηση τοῦ ἀρθροῦ τοῦ προγράμματος τοῦ κόμματος, που ἀφορᾷ τις «συμμαχίες καὶ τοὺς πολέμους». Οἱ δεξιοί, ἀκολουθώντας τὰ κηρύγματα τῶν κομμάτων τῆς Β' Διεθνούς, ἀναγνωρίζουν σὲ κάθε πόλεμο «τὴν ἀνάγκη τῆς ἐθνικῆς ἀμυνας», ἐνῶ ὁ Λιγδόπουλος, με τὴν παράταξή του, ἦταν ἐνάντια σὲ κάθε «ἀστικὸ (=ἰμπεριαλιστικὸ) πόλεμο». Παρ' ὅλη ὅμως τὴ μαχητικὴ ἀντίδραση τοῦ Δημοσθένη Λιγδόπουλου, ἡ πρόταση τῆς δεξιᾶς ψηφίζεται. Βέβαια, οἱ σοσιαλδημοκρατικὲς καὶ σωθινιστικὲς αὐτὲς θέσεις γιὰ τὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν καὶ τὸν πόλεμο, θὰ χαρακτηρισθοῦν ἀργότερα, ἀπὸ τὸ 2ο συνέδριο τοῦ κόμματος (Ἀπρίλης 1920), ἐσφαλμένες καὶ ἀσυμβίβαστες με τις ἀρχὲς καὶ τὸ πρόγραμμά του.

Ἀλλὰ, πρὶν ἀπὸ τὸ 2ο συνέδριο, θὰ μεσολαβήσῃ ἡ σύγκληση τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κόμματος (Νοέμβρης 1919), που θὰ σημειώσῃ, με πρωταγωνιστὴ, πάλι τὸν Λιγδόπουλο, ἓνα νέο ιστορικὸ σταθμὸ στὴν ἐξελικτικὴ πορεία τοῦ κόμματος.

Ἡ δεξιὰ, σοσιαλδημοκρατικὴ γραμμὴ, ἡ ὁποία ἔτεινε νὰ ἐπιβάλλῃ στὸ κόμμα,

μετά τὸ 1ο συνέδριο, ἡ πλειοψηφία τῶν μελῶν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς (Ν. Δημητράτος, Μ. Σιδέρης, Α. Ἀρβανίτης καὶ Κόκκινος), ἀναγκάζουν σὲ λίγο τὸν Λιγδόπουλο νὰ παραιτηθῆ ἀπ' αὐτή. Τὴν κύρια αἰτία τῆς σύγκρουσής του μαζί τους τὴν ἀποτελεῖ ἡ ἐπιμονή τους νὰ ἀναγνωρισθῆ τὸ κόμμα σὰν ὀργανικὸ τμήμα τῆς Β' Διεθνούς, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὑποστηρίζει, ὅτι αὐτὸ ἔπρεπε νὰ διακόψῃ κάθε ἐπαφή μ' αὐτή καὶ νὰ προσχωρήσῃ στὴν Κομμουνιστικὴ Διεθνή, πού εἶχε συσταθῆ στὸ μεταξὺ (Μάρτης 1919). Κινητοποιώντας ὁμῶς, ὕστερα ἀπ' αὐτό, τὰ μέλη καὶ τὶς ὀργανώσεις τοῦ κόμματος καὶ προπαγανδίζοντας τὶς ἀπόψεις του, ὁ Λιγδόπουλος βρῆκε τὴ δικαίωση στὸ ἔκτακτο Ἐθνικὸ Συμβούλιο τοῦ κόμματος, τὸ Νοέμβριον τοῦ 1919, τὸ ὁποῖο καὶ τὸν ἐπανεξέλεξε στὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ. Πρέπει, πάντως, νὰ σημειώσουμε, ὅτι ὁ Λιγδόπουλος, πού ἀπηχοῦσε στὴν περίπτωση αὐτῇ τὴ θέληση τῆς συντριπτικῆς πλειοψηφίας τῶν κατώτερων καὶ μεσαίων στελεχῶν τοῦ κόμματος καὶ τῆς νεολαίας, βρῆκε ἀμέριστὴ ὑποστήριξη ἀπ' αὐτά. Ἐτσι, τὸ Ἐθνικὸ Συμβούλιο «ἐξέφρασε τὴν πίστη τοῦ κόμματος στὴ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου καὶ παρήγγειλε στὴν Κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ νὰ προπαρασκευάσῃ τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν προσχώρηση τοῦ κόμματος στὴν γ' Διεθνή».

Τὸ 2ο συνέδριον, πού συνήλθε πέντε μῆνες ἀργότερα, θὰ ἐγκρίνῃ τὴν ἀπόφαση τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴν ἀποχώρηση τοῦ κόμματος ἀπὸ τὴ β' Διεθνή καὶ θὰ ἀποφασίσῃ, ἀπὸ τὴν πλευρά του, τὰ παρακάτω:

2. Τὸ κόμμα προσχωρεῖ ὀργανικὰ στὴ γ' Διεθνή τῆς Μόσχας, τῆς ὁποίας δέχεται τὶς ἀρχές καὶ τὰ ψηφίσματα. 3. Ἐγκρίνει καὶ ἐπιδοκιμάζει τὶς ἀποφάσεις τῆς Βαλκανικῆς Κομμουνιστικῆς συνδιασκέψεως, πού συνήλθε στὴ Σόφια στίς 15 Ἰανουαρίου (ν.ῆ.) ἐ.ἔ. καὶ 4. Δίνει ἐντολή στὴν ΚΕ νὰ ἐργασθῆ γιὰ νὰ συνδεθῆ στενότερα μὲ τὰ Σοσιαλιστικὰ Κόμματα τῆς Βαλκανικῆς πού ἀκολουθοῦν τὴν γ' Διεθνή γιὰ τὴν προπαρασκευὴ κοινοῦ ἀγῶνα τῶν προλεταρίων τῶν Βαλκανίων πρὸς δημιουργία τῆς Ὁμοσπονδιακῆς Σοσιαλιστικῆς Δημοκρατίας τῶν Συμβουλίων (=Σοβιέτ) τῶν ἐργατῶν καὶ ἀγροτῶν τῆς Βαλκανικῆς».

Ἐξ ἄλλου, τὸ 2ο συνέδριον καθόρισε, ὅτι τὸ κόμμα θὰ ἀποκαλεῖται στὸ ἐπίσημον: «Σοσιαλιστικὸ Ἐργατικὸ Κόμμα τῆς Ἑλλάδας (Κομμουνιστικὸ)».

Μὲ τὸ τέρμα τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Συμβουλίου, ἀρχίζει μιὰ καινούργια περίοδος στὴν κομματικὴ δράση τοῦ Λιγδόπουλου. Ἡ πιὸ γόνιμη ἴσως, ἢ πιὸ κοπιαστικὴ, ἢ πιὸ ἀποδοτικὴ, ἂν καὶ σύντομη. Τὰ μέσα πού διαθέτει τὸ κόμμα, εἶναι πενιχρά καὶ λιγστοὶ οἱ ἄνθρωποι. Ἀλλά, αὐτός, ἀεικίνητος, ἀκαταπόνητος καὶ ἀνελέητος στὸν ἑαυτό του, ἀφιερώνεται ἐπίμονα στὴ δουλειά, σὲ κάθε εἶδους δουλειά, ἀρκεῖ μόνο νὰ εἶναι χρήσιμη γιὰ τὸ κόμμα. Λές καὶ διάζεται νὰ προσφέρῃ, ὅσο τὸ δυνατό περισσότερα, γιατί διαισθάνεται, πῶς ὁ θάνατος πού τὸν караδοκεῖ, δὲν θὰ περάσῃ οὔτε χρόνος, γιὰ νὰ τὸν βρῆ, στὰ 22 χρόνια τῆς ζωῆς του.

Ὁ Τάκης Φίτσος — ἡ ζωντανὴ ἱστορία τοῦ κόμματος ἕως τὸ 1949 — μοῦ ἔλεγε, ὅτι στὴν περίοδο αὐτῇ τῆς κομματικῆς του δράσης, ὁ Λιγδόπουλος ἔμοιαζε μὲ «Ἐκατόγχειρα». Ἦταν ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ ἀσχολοῦνταν μὲ τὸ κάθε τι, πού θεωροῦσε ἀναγκαῖο ὅτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Διεύθυνε τὸν «Ἐργατικὸ Ἀγῶνα» καὶ ἔγραφε ἄρθρα σ' αὐτόν, πολλές φορές ἔκανε τὸν ρεπόρτερ καὶ τὸν διορθωτὴ του, ἀκόμα καὶ τὸν μεταφορέα, κουβαλώντας τὰ φύλλα ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο. Ἄλλοτε πάλι, ἔπιανε στέκι στὰ συνδικάτα, κάνοντας τὸν «ἐφημεριδοπώλη», γιὰ νὰ τὰ πουλήσῃ, πράγμα πού βοήθησε στὸ νὰ ἀνεβάσῃ ὁ «Ἐργατικὸς Ἀγῶνας» τὴν κυκλοφορία του στὰ 6.000 περίπου φύλλα, σὲ τεράστιο δηλαδὴ ἀριθμὸ, γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Παράλληλα, ἀσχολοῦνταν μὲ τὶς κομματικὲς ὀργανώσεις τῆς Ἀθήνας καὶ τοῦ Πειραιᾶ, καθὼς καὶ τῆς νεολαίας, ἔτρεχε στὰ Ἐργατικὰ Κέντρα

και στα συνδικάτα, παρακολουθούσε τον ξένο τύπο, προπαγάνδιζε και στρατολογούσε εργάτες στο κόμμα και τις εργατικές συνδικαλιστικές οργανώσεις.

Ταυτόχρονα, αναλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της προπαρασκευαστικής εργασίας, που θα προετοιμάσει το έδαφος για την προσχώρηση του κόμματος στην γ' Διεθνή. Για τον σκοπό αυτό αρχίζει μια μακρά περιοδεία στη Μόσχα και τις βαλκανικές πρωτεύουσες. Έρχεται σε άμεση επαφή με την Κομμουνιστική Διεθνή, σαν επίσημος εκπρόσωπος του κόμματος, και τον Γενάρη του 1920 παίρνει μέρος στη διάσκεψη των Βαλκανικών Σοσιαλιστικών και Κομμουνιστικών Κομμάτων, που συνέρχεται στη Σόφια για να ιδρύσει την Βαλκανική Κομμουνιστική Ομοσπονδία. Έπειτα, αντιπροσωπεύει το Κόμμα στην Ιταλία και την Αυστρία, και, τέλος, ταξιδεύει για τη Μόσχα, για να μετάσχη στις εργασίες του 2ου συνεδρίου της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Αυτό θα είναι το μοιραίο ταξίδι του, που δεν θα έχει γυρισμό.

Ο Δημοσθένης Λιγδόπουλος φεύγει από την Αθήνα τον Ιούλιο του 1920 και επισκέπτεται αρχικά τη Ρώμη, για συνεννοήσεις με τους Ιταλούς σοσιαλιστές της άριστερας, πάνω στο ζήτημα της προσχώρησης στην Κομμουνιστική Διεθνή. Το Ιταλικό Σοσιαλιστικό Κόμμα, που ήταν κι αυτό ετοιμο για να κάνει το ίδιο άλμα προς τη Μόσχα, ασκούσε την εποχή εκείνη μεγάλη επίρροή στη σοσιαλιστική κίνηση στην Ελλάδα, αποτελώντας συχνά, με τις ενέργειές του, παραδειγμα για μίμηση στους Έλληνες σοσιαλιστές. Χαρακτηριστικό, είναι το παρακάτω περιστατικό: Όταν το Σοσιαλιστικό Έργατικό Κόμμα της Ελλάδας κλήθηκε τον Φεβρουάριο του 1919, για να μετάσχη στο σοσιαλιστικό συνέδριο της Βέρνης, που θα αποφάσιζε την ανασύσταση της β' Διεθνούς, ή Κεντρική Επιτροπή έθεσε σαν όρο για τη συμμετοχή αυτή, ότι «ο αντιπρόσωπος του κόμματος θα κανόνιζε τη στάση του σύμφωνα με τη στάση του Ιταλικού κόμματος».

Εγκαταλείποντας σε λίγο την Ιταλία, ο Λιγδόπουλος περνά στη Βιέννη. Εκεί, εκτός από τις επαφές του με τους Αυστριακούς συντρόφους, θα έπρεπε να αναζητήσει και τους τρόπους, που θα του επέτρεπαν να πραγματοποιήσει το ταξίδι του στη Μόσχα. Οι δρόμοι, που οδηγούσαν σ' αυτή, ήταν κλειστοί από παντού, μια κι η Σοβιετική Ρωσία εξακολουθούσε ακόμα να βρίσκεται αποκλεισμένη και κυνηγημένη από έχθρικές χώρες, που δεν επέτρεπαν καμιά επικοινωνία μ' αυτή. Ιδιαίτερα η Πολωνία, που βρισκόταν μαζί της σε εμπόλεμη κατάσταση, απειλούσε με επιτόπου εκτέλεση, αυτόν που θα προσπαθούσε να περάσει παράνομα τα σύνορά της με τη Ρωσία. Πολλοί από τους αντιπροσώπους των ΚΚ στο 2ο συνέδριο της ΚΔ, ανάμεσα στους οποίους κι ο Γερμανός κομμουνιστής ηγέτης Βίλελμ Πικ και Φρίτς Χέκερτ, περιγράφουν στις αναμνήσεις τους τις ταλαιπωρίες, που χρειάστηκε να υποβληθούν, με τις περιπλανήσεις τους στις στεριές και τις θάλασσες της βόρειας Ευρώπης, έως ότου φτάσουν στη Μόσχα.

Μια παρόμοια οδύσεια έζησε κι ο Λιγδόπουλος, με τις περιπλανήσεις του, που κράτησαν πάνω από δυο μήνες. Αλλά κι όταν με πολλά θάνατα, έφτασε, επιτέλους, στον προορισμό του, το συνέδριο της Κομμουνιστικής Διεθνούς είχε ήδη λήξει. Νά, πώς περιγράφει ο «Εργατικός Αγώνας» στις 11 (24 ν.ή.) του Οκτώβρη 1920, την οδύσεια αυτή του Λιγδόπουλου:

«Κατ' ανακοίνωσιν του κόμματος θεβαιούται ασφαλώς η άφιξις εις Ρωσίαν του από διμήνου και πλέον αναχωρήσαντος αντιπροσώπου του κόμματος δια το β' συνέδριον της Κομμουνιστικής Διεθνούς. Το γραφείον του κόμματος στερείται πάσης πληροφορίας ως προς το δρομολόγιον, το όποιον ήχολούθησε ο αντιπρόσωπός μας, μετά την αναχώρησίν του εξ Αυστρίας, όπου διέμενε. Υποτίθεται όμως ότι ήχολούθησε το δρομολόγιον των αντιπροσώπων των άλλων κομ-

μάτων, οί όποιοι είχον απέλθει εις Ρωσίαν προηγουμένως. Είναι επίσης βέβαιον, ότι ό αντιπρόσωπός μας δέν επρόφθασεν νά παραστή εις τάς έργασίας του συνεδρίου. Επρόφθασεν όμως τούς αντιπροσώπους τών άλλων βαλκανικών κομμμάτων, οί όποιοι και συνέστησαν τήν επίσημον αναγνώρισιν του κόμματός μας ως τμήματος τής Κομμουνιστικής Διεθνούς. Πράγματι δέ, εις τήν συνεδρίασιν τής Έκτελεστικής Επιτροπής τής 21ης Σεπτεμβρίου, ό πρόεδρος τής Κομμουνιστικής Διεθνούς Ζηνόβιεφ ανακοίνωσεν ότι τό Κομμουνιστικό Κόμμα τής Ελλάδος έγινε όμοφώνως αποδεκτόν. Σημειωτέον, ότι ή αναγνώρισις αύτη του Κόμματός μας ενέχει τυπικήν πλέον σημασίαν, έφ' όσον τό κόμμα ούσιαστικώς είχεν αναγνωρισθή από τής εισόδου του εις τήν Βαλκανικήν Κομμουνιστικήν Όμοσπονδίαν και τής προσκλήσεώς του εις τό β' συνέδριον τής Κομμουνιστικής Διεθνούς "Όσον άφορᾷ τήν επιστροφήν του αντιπροσώπου μας, πιστεύεται ότι ούτος θα παραμείνη εις Ρωσίαν έφ' όσον θα παραμείνουν και οί αντιπρόσωποι τών άλλων βαλκανικών κομμμάτων. Αναχωρών όμως, δέν θα επιστρέψη εις τήν Ελλάδα, αλλά θα παραμείνη εις τήν Ευρώπην δι' άλλας ύποθέσεις του κόμματος».

Τή στιγμή, όμως, που δημοσιευόταν στον «Εργατικό Αγώνα» ή ανακοίνωση αυτή, στη Μαύρη Θάλασσα άρχιζε ή τραγωδία του Λιγδόπουλου. Αλλά ή έλλειψη μέσων επικοινωνίας με τή Μόσχα, στερούσε τή δυνατότητα τής έγκαιρης ενημέρωσης. Γι' αυτό και θα χρειαζόταν νά περάση ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, έως ότου πληροφορηθή τό κόμμα τόν τραγικό χαμό του.

Τερματίζοντας τήν αποστολή του στην Κομμουνιστική Διεθνή, ό Λιγδόπουλος έτοιμάστηκε νά πάρη τό δρόμο τής επιστροφής. Αλλά, για ν' αποφυγή τις προηγουμένες ταλαιπωρίες και περιπλανήσεις, θ' άκολουθούσε αύτή τή φορά διαφορετικό, πιο «άνετο» δρομολόγιο: Θα ξεκινούσε με βενζινάκατο από τις άκτες του Καυκάσου και, διασχίζοντας τή Μαύρη Θάλασσα, θα έφτανε στη Βουλγαρία ή τήν Κωνσταντινούπολη.

Τέτοια δρομολόγια, έκτελούσαν συχνά τά λαθρεμπορικά σκάφη τών Τουρκολαζών του Πόντου, που νέμονταν τήν έποχή εκείνη τή Μαύρη Θάλασσα, και, με άδρή άμοιβή, μετέφεραν από τά ρωσικά λιμάνια λαθρεπιβάτες και έμπορεύματα σ' όλες τις άκτες του Ευξείνου. Μ' ένα τέτοιο σκάφος θα ταξίδευε κι ό Λιγδόπουλος. Αλλωστε, τό πλήρωμά του είχε χρησιμοποιηθή πολλές φορές προηγουμένα για λαθραίες μεταφορές. Αργότερα, βέβαια, θα αποκαλυφθή, ότι ό καπετάνιος του σκάφους βρισκόταν στην ύπηρεσία τών Άγγλων. "Ας μήν ξεχνάμε, ότι οί Άγγλοι, που είχαν αποβιάσει, τήν έποχή εκείνη, στρατεύματά τους στον Καύκασο, για νά άρπάξουν τις πετρελαιοπηγές του Βακού, έλέγχανε όλα τά παράλια του Ευξείνου, έως τήν Κωνσταντινούπολη, και ενισχύανε με όλα τά μέσα τις έγκάθετες κυβερνήσεις στις δημοκρατίες τής Υπερκαυκασίας (Γεωργία, Αζερμπεϊτζάν, Αρμενία) για νά τις έχουν ύποχείριες.

Έκτός από τόν Λιγδόπουλο, επιβιβάστηκε στο σκάφος και ό Όρίων Αλεξάκης, Έλληνας κομμουνιστής από τό Νοβοροσίσκ, καθώς και ό Βούλγαρος "Οϊκιν. "Ο Αλεξάκης, γεννημένος και σπουδασμένος στη Ρωσία, είχε μπει στο κόμμα τών Μπολσεβίκων, σέ ήλικία 23 χρονών, και διακρίθηκε για τις στρατιωτικές ικανότητές του στις γραμμές του κόκκινου στρατού, στον έμφύλιο πόλεμο. Υπηρετώντας στο έπιτελείο τής 1ης κόκκινης στρατιάς ίππικού, ήταν, μαζί με τόν Βοροσίλωφ, αυτός που κατατρόπωσε τά στρατεύματα του τσαρικού στρατηγού Ντενίκιν στο Νοβοροσίσκ και κατέλαβε τήν πόλη. Σε μιá φωτογραφία, μάλιστα, τής έποχής εκείνης, διακρίνεται καθαρά ό Αλεξάκης, τή στιγμή που αναφέρει στον Βοροσίλωφ τήν κατάληψή της. Μετά άπ' αυτό, πέρασε στον μηχανισμό τής Κομμουνιστικής Διεθνούς και, παράλληλα, έγινε καθηγητής τής πολιτικής οίκο-

νομίας και τής ιστορίας του Ρωσικού Κομμουνιστικού Κόμματος (Μπολσεβίκιον) στο κομμουνιστικό πανεπιστήμιο Σβερντλόφ, τής Μόσχας. Εκτιμώντας τις ικανότητες και τις θεωρητικές γνώσεις του Αλεξάκη, ο Λιγδόπουλος ζήτησε από την Κομμουνιστική Διεθνή να τον πάρη μαζί του, για να ενισχύση το ελληνικό κομμουνιστικό κίνημα.

Σύμφωνα με τα στοιχεία, που συγκέντρωσαν αργότερα οι σοβιετικές αρχές στον Καύκασο, ο Λιγδόπουλος, ο Αλεξάκης κι ο Βούλγαρος Όσκιν σκοτώθηκαν πάνω στον ύπνο τους από τους Τουρκολαζούς στις 21 του Οκτώβρη 1920 και πετάχτηκαν μετά στη θάλασσα, έξω από τις βουλγαρικές ακτές. Στην αρχή πιστεύτηκε, ότι οι Τουρκολαζοί λαθρεμπόροι σπρώχτηκαν στο έγκλημα από καθαρά ληστρικά ελατήρια: Νόμιζαν, έλεγαν, ότι οι τρεις λαθρεπιβάτες που μετέφεραν, είχαν επάνω τους μεγάλα χρηματικά ποσά κι ότι τους σκότωσαν γι' αυτό, για να τους ληστέψουν. Από τις ανακρίσεις όμως των Ρώσων, προέκυψαν πολλά ύποπτα στοιχεία, που δημιούργησαν την πεποίθηση, ότι στο έγκλημα δεν ήταν άμετοχες οι μυστικές υπηρεσίες των Άγγλων στον Καύκασο.

Πραγματικά, όταν οι σοβιετικές αρχές συνέλαβαν, ύστερα από καιρό, τους Τουρκολαζούς, τους οποίους και τιμώρησαν με κρεμάλα, ο αρχηγός τους παραδέχτηκε, ότι οι αγγλικές υπηρεσίες ξέρανε τις ασχολίες του με τις παράνομες μεταφορές από τα ρωσικά λιμάνια, αλλά δεν τον ένοχλοῦσαν, παρά το γεγονός που οι ναυτικές τους δυνάμεις περιπολοῦσαν μέρα και νύχτα, για τα κρατούντ'ε αποκλεισμό τα σοβιετικά παράλια στον Εύξεινο. Κατά την κατάθεσή του, οι Άγγλοι είχαν επίσης πληροφορηθῆ τῆ σφαγή του Λιγδόπουλου και των συντρόφων του.

Δεν υπάρχει, λοιπόν, καμιά ἀμφιβολία, ότι ἡ δολοφονία τῶν τριῶν ἐπιβατῶν στο σκάφος τῶν Τουρκολαζῶν λαθρεμπόρων ἔγινε με ὑπόδειξη ἢ, τουλάχιστο, με συγκατάθεση τῶν Άγγλων, ἀν τὰ ἐλατήρια πού ὁδήγησαν στο ἔγκλημα ἦταν ἡ ληστεία. Τὸ γεγονός, ἐξ ἄλλου, ὅτι ὁ Λιγδόπουλος συνοδευόταν στο ταξίδι του ἀπὸ τὸν Ὁρίωνα Αλεξάκη (τὸν ὁποῖο εἶχαν γραμμῆνα οἱ ἀγγλικὲς μυστικὲς ὑπηρεσίες σὲ «μαῦρο πίνακα» γιὰ τῆ δράση του στὸν Καύκασο), φαίνεται ὅτι ἀποτελέσει ἕνα ἀκόμα ἐπιβαρυντικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν ἐξόντωσή του.

Τὸ πλήγμα ἀπὸ τῆ δολοφονία τοῦ Δημοσθένη Λιγδόπουλου, στὴν αὐγή τοῦ κομμουνιστικοῦ κινήματος στὴν Ἑλλάδα, ἦταν πολὺ βαρὺ. Τὸ κόμμα ἔχασε στὸ πρόσωπό του μιὰ σπάνια ἡγετικὴ μορφή, πού τοῦ ἦταν τόσο ἀπαραίτητη στὰ πρῶτα του βήματα, γιὰ νὰ τὸ ὀρθοποδήσῃ σταθερὰ, στο σωστὸ ἐπαναστατικὸ δρόμο. Οἱ Ἑλληνες κομμουνιστὲς, πού εἶναι περήφανοι, γιὰτὶ μέσα ἀπὸ τὴν πάλη τοῦ ἐλληνικοῦ ἐργατικοῦ κινήματος ὁγήγηε ἕνας τέτοιος ἀξίος ἡγέτης τους, θά τιμοῦν πάντα τὸν Λιγδόπουλο, σὰν ἕναν ἀπὸ τοὺς πρῶτους σταπανεῖς τῆς κομμουνιστικῆς κίνησης στὴν Ἑλλάδα καὶ ὀργανωτὲς τοῦ κόμματός τους.